

SEROCKI MIEJSCOWNIK

KRAJOZNAWCZO – TURYSTYCZNY PRZEWODNIK PO GMINIE

Stanisławowo
Ludwinowo Dębskie
Ludwinowo Zegrzyńskie
Zalesie Borowe Marynino
Swiecznica Izbica
SEROCK
Wola Kiełpińska
Kania Polska
Gasirowo
Kania Nowa
Nowa Wieś
Stasi Las
Zabłocie
Karolino
Wola Smolana
Jadwisin
Dębinki Guty
Borowa Góra
Bolesławowo
Jachranka
Cupel Szadki
Dosiń Dębe
Skubianka
Wierzbica
Łacha

Odcinek 6 - DĘBE

Obronna strona gminy

Miejscowość Dębe posiada rodowód równie stary jak miejscowości sąsiednie. Można przypuszczać, że założona została na wysokiej, narwiańskiej skarpie, ze względu na istniejący tu obok dogodny bród na rzece, już w wiekach średnich. Jej nazwa wywodzi się prawdopodobnie stąd, że położona była w rozległej dębinie w głębi Puszczy Serockiej, stanowiącej część Puszczy Białej. Jak wskazują pisane wzmianki z XVIII wieku, osada nie wchodziła w skład Dóbr Zegrze, ale była własnością rodziny Poniatowskich, która posiadała majątek i pałac po drugiej stronie Narwi, w Górze (obecnie na terenie gminy Wieliszew). W latach 60-tych XIX wieku majątek Dębe zakupiła rodzina Zglenickich i w jej to rękach znajdował się aż do wybuchu I wojny światowej. W Dębem był folwark, dwór oraz kilkanaście chłopskich chat. Niegdyś, na wysokiej nadnarwiańskiej skarpie stał także wiatrak, którego właścicielem był niejaki p. Więcki.¹

Maciolkach, Ząbkach, Kawęczynie i Wawrze oraz na zapleczu tej linii w Nieporęcie, Rembelszczyźnie i Szamocinie. Później powstał także pomysł połączenia Zegrza z Modlinem fortem na linii Narwi w Dębem.³ Koszt budowy linii oszacowano na około 4 miliony rubli. Z planowych fortów ostatecznie zbudowano cztery: Beniaminów, Wawer i Kawęczyn (kierunek warszawski) oraz Dębe (kierunek modliński). Dobra w Dębem częściowo wykupiono i w 1901 roku, w odległości ok. 9 km od Zegrza, rozpoczęto budowę umocnień, mających zajmować w sumie obszar ok. 7 hektarów.

1. Dwór i folwark >> się nie zachowały.

Na ich miejscu istnieje obecnie Ośrodek Szkoleniowo-Wypoczynkowy Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, do którego można wjechać boczną drogą znajdującą się ok. 200 metrów od ronda i skrzyżowania dróg na Nasielsk i Pomiechówek. Dobrze widoczne drogowaskazy doprowadzają nas wprost do ośrodka. Tuż przy bramie wjazdowej znajduje się stróżówka, ulokowana w dawnej wieży obserwacyjnej fortu. Za nią biegnie aleja kończąca się podjazdem, co stanowiącym jedyne wspomnienie po dawnej posiadłości. Do niedawna z prawej strony alei rosły wiekowe drzewa owocowe, wiśnie i grusze będące pamiątką po rozległym ogrodzie oczkiem w głowie przedwojennej właścicielki dóbr pani Krzywickiej, która była lekarzem i często leczyła okolicznych mieszkańców. Ponieważ jej mąż był znanym specjalistą od okrętów marynarki wojennej, często nie było go w domu i pani Krzywicka sama dbała o majątek, który należał do wzorcowych na terenie gminy i powiatu. Pani Krzywicka, jako pierwsza w gminie doprowadziła do Dębego prąd elektryczny.

2. Fort Dębe >> Po minięciu ośrodka dochodzimy do częściowo zniszczonego dawnego carskiego Fortu w Dębem.

Wybudowano go na podstawie Dyrektywy cara Aleksandra II z 1879 r. Na jej podstawie opracowano założenia umocnień w Kownie, Olicie, Grodnie, Osowcu, Łomży, Ostrołęce, Różanie, Pułtusk, Zegrzu, Nowogiejewsk (Modlinie), Warszawie oraz Iwangorodzie (Dęblinie). W 1887 r. została powołana specjalna komisja pod kierownictwem gen. inż. Zwieriewa, która zaproponowała

utworzenie Warszawskiego Rejonu Umocnionego (WRU), w oparciu o naturalną przeszkodę wodną - połączenie Wisły i Narwi. Rejon ten miał tworzyć najsilniejszy sektor całego systemu zachodniej obrony inżynierijnej.² Jednocześnie stanowił doskonałą podstawę operacyjną do koncentracji armii i wyprowadzenia uderzenia w kierunku na Poznań-Berlin. W celu „zamknięcia” obszaru umocnionego od wschodu, zgodnie z projektem generała Aleksandra Puzyrowskiego z 1890 r., planowano połączyć Zegrze z Warszawą pasem umocnień, pobudowanych na lesistych pagórkach. Na tzw. „frontie wschodnim” zamierzano wybudować forty w Beniaminowie, Wólce Radzymińskiej, Słupnie, Nadmie,

3. Zachowane umocnienia >> Po przejściu wąską ścieżką wśród zadości dochodzimy do umocnień fortu.

Do dnia dzisiejszego zachowały się w Dębem dwie kaponiere przeciwskarpowe umieszczone na skrajach czoła fortu, które broniły suchej fosy i podejść do umocnień. Fort ziemno-betonowy o kształcie równoramiennego trapezu projektu gen. K. Wieliczko z 1897 roku oraz na skraju czoła i lewego barku kolejna kaponiera, a na połączeniu czoła i prawego barku półkaponiera. Łatwo dostrzec, iż kaponiere były połączone ze sobą poterną⁴ biegnącą w przeciwskarpie. Z połowy długości chodnika łączącego kaponiere rozchodziła się poterna wiodąca na dziedziniec. Z kaponier

można było wyjść do fosy. Umocnienie otaczał jeden wał dla piechoty i artylerii o wysokości 10 m. Na wale umieszczono platformy dla dział przeciwstrumkowych oraz schron pogotowia artyleryjskiego.⁵ Resztki tych wałów także można dostrzec zwiedzając fort. Po wejściu na wał warto zwrócić uwagę na dwa tradytory artyleryjskie ze schronami pogotowia i obserwacyjnymi półwieżami. Z tradytorów miano ostrzeliwać międzypola fortu. Oba tradytory były silnie rozbudowane i osłonięte wałem od południa. Na wale czołowym fortu umieszczono także osłonięte stanowiska obserwacyjne. Koszary forteczne umieszczono w kleszczowo załamanej szyi fortu. Były one broniące przez kaponierę szyjową z zaokrąglonymi uskokami. Dziedziniec fortu rozciągała poterna pokryta ziemią, dzieląca go na dwie równe części. Z poterny przewidziano aż cztery wyjścia na dziedziniec: dwa w nasypie przy koszarach i dwa w pobliżu wału czołowego. Jeżeli chodzi o uzbrojenie, to zasadniczo nie różniło się ono od uzbrojenia fortów w Zegrzu i Beniaminowie. Przypuszcza się, iż podstawowym uzbrojeniem artyleryjskim były armaty kalibru 57 mm firmy Nordenflet w wersji polowej i kazamatowej. W tradytorach być może były także montowane działa o większym kalibrze. W samym fortu nie było ciężkiej artylerii, gdyż przewidywano umieścić ją na głębokim międzypolu.

Warto dodać, iż znaczenie fortu znacznie wzrosło, gdy w 1905 roku zbudowano tymczasowy most na Narwi w Dębem.⁶ Tuż przed wybuchem I wojny światowej Fort w Dębem otoczony został przez Rosjan zasiekami i przygotowany do obrony. Obiekt był kilkakrotnie szturmowany przez oddziały pruskie i silnie ostrzeliwany przez artylerię, w tym ciężkie moździerze sprowadzone do Nasielska na platformach kolejowych. Rosjanie bronili się do 7 sierpnia 1915 r. po czym się wycofali. Do 1919 roku fort znajdował się w rękach prusaków a w dwudziestolecie międzywojennym i po II wojnie światowej, w posiadaniu i zarządzie Wojska Polskiego. Podczas bitwy warszawskiej w 1920 r. fort w Dębem znalazł się bezpośrednio w ogniu walk. Broniły go pododdziały piechoty wchodzące w skład grupy płk. Małachowskiego. Do 1939 roku na Narwi w Dębem funkcjonował prom, którego właścicielem był Józef Sawicki. Rejsy promem wznowiono też po II wojnie i wykorzystywany on do 1955 roku, gdy w Zegrzu odbudowano most drogowy.⁷

4. Skarpa nadbrzeżna i tama >> Po opuszczeniu fortu warto udać się na wysoką skarpe nadnarwiańską skąd rozpościera się piękny widok na Jezioro Zegrzyńskie oraz tamę ziemną i elektrownię. Stopień wodny w Dębem zlokalizowano na 21 kilometr od ujścia Narwi do Wisły. Cofka na Narwi sięga aż do Pułtusk a na Bugu do wsi Barcice-Słężany. Długość zbiornika wynosi więc 35 kilometrów a szerokość, w najszerszym miejscu w okolicach Zegrza, 3 km. Powierzchnia zbiornika wynosi 30,3 km kwadratowego a pojemność 94 milionów metrów sześciennych. Elektrownia wodna wyposażona jest w 4 turbiny o średnicy wirnika 4,8 m i o mocy 5,3MW każda. Napędzają one generatory o mocy jednostkowej 6,25 MW, które dają napięcie znamionowe 6300 V. W sumie elektrownia może dostarczyć do sieci ponad 20 MW mocy, wystarczającej do zasilenia energią elektryczną miasta wielkości Legionowa. Tamę oddano do użytku w 1963 roku. Dzięki niej utworzony został Zalew Zegrzyński. Inwestycja ta otworzyła nowy rozdział w historii zarówno samej miejscowości, jak i regionu. Nad akwenem powstało wiele ośrodków wypoczynkowych i szkoleniowych oraz portów i przystani. Wielu mieszkańców zamiast tradycyjnego rolnictwa zaczęła żyć z turystów i turystyki. Zarówno w Dębem jak i okolicznych miejscowościach powstało wiele ośrodków i działek rekreacyjnych i w szybkim czasie rozbudowana została infrastruktura usługowa służąca turystyce.

5. Osada rolnicza >> Sołectwo Dębe rozciągnięte wzdłuż Narwi na jej wysokim prawym brzegu znane jest ze specjalistycznej gospodarki rolnej. Jadąc lub spacerując wyasfaltowaną wiejską drogą z obydwu jej stron można dostrzec rozległe sady owocowe. Swoisty mikroklimat panujący w rejonie wioski sprawia, że doskonale plonują tam drzewa owocowe, takie jak: jabłonie, grusze, śliwy oraz wiśnie i czereśnie. Na plantacjach przeważają jednak jabłonie, z których owoce trafiają na rynek krajowy oraz na eksport. Rolnicy w wielu gospodarstwach posiadają specjalne składy do przechowywania owoców, których zbiór jest w dużej mierze zmechanizowany.

Do Dębego można obecnie dojechać wygodnymi asfaltowymi drogami, jak dotrzeć wieloma ścieżkami pieszo-rowerowymi wybudowanymi przez Miasto i Gminę Serock.

Opracował: Andrzej KarSKI

CIEKAWOSTKI

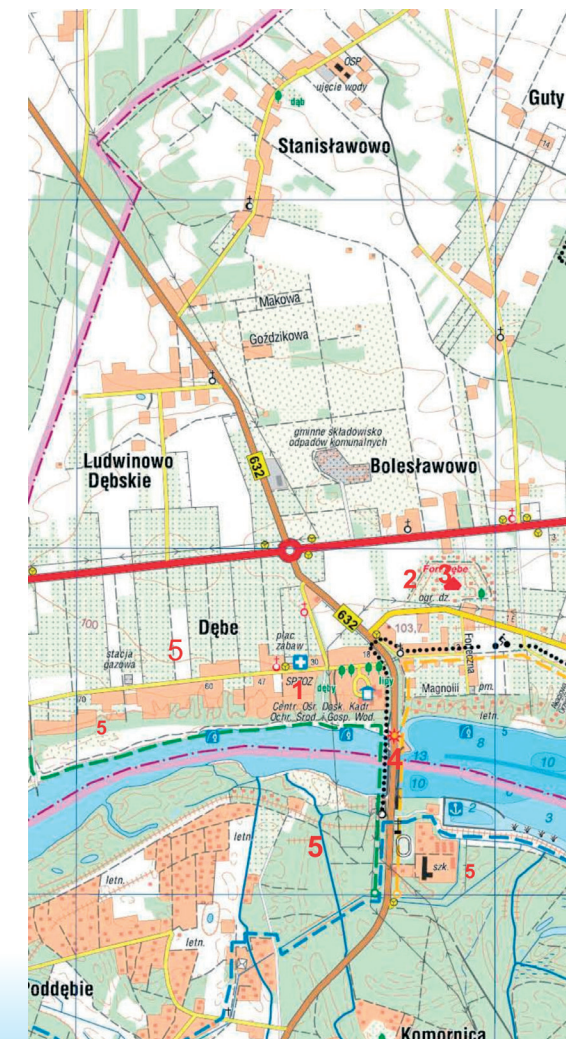
Witold Zglenicki – „Polski Nobel”, odkrywca złóż i pionier wydobywania ropy z dna morskiego oraz darczyńca fundacji na rzecz rozwoju polskiej kultury, patron szkoły w Woli Kiełpińskiej. Znaczną część swojego życia poświęcił pracy w Baku. Pochowany został, zgodnie z ostatnią życzeniem, na cmentarzu w Woli Kiełpińskiej obok matki, ojca i brata, którzy przez lata zajmowali majątek w Dębem nad Narwią.

W Dębem ma swój początek szlak pułtuski czarny o długości 18,5 km. Rozpoczyna się przy pętli autobusowej w Dębem i prowadzi przez Izbicę, Wolę Smolaną, przy granicy rezerwatu „Zegrze”, przez Gutę do Zabłocia, gdzie opuszcza granicę gminy.

Wśród mieszkańców gminy krąży historia, jakoby piętrzące się w stóp zapory w Dębem wody, zamieszkiwały nieznaną wodną istotą, ogromnych kształtów. Nurkowie badający dno rzeki i stan techniczny zapory, mieli ponoć niejednokrotnie „przyjemność” spotkania się z tymi istotami oko w oko.

DLA TURYSTÓW

• Centralny Ośrodek Doskonalenia Kadr Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej Dębe 15B, 05-140 Serock
tel. 22 774 20 61, tel/fax 774 35 14, fax 774 20 62
www.codkos.pl
biuro@codkos.pl

¹ Stanik Stanisław, *Samotnik z Zegrzynka – studium o Jerzym Szaniawskim*, Bydgoszcz 1998 r. s. 174

² *Varšavskij Ukreplennyj Rajon*, *Voennaja Enciklopedija*, Peterburg 1910, s. 248

³ *Istoričeskij oče r k rasvita Varšavskogo Ukreplennogo Rajona*, Warszawa 1897, s. 15-18.

⁴ **Kaponiera** - zakryty obiekt fortyfikacyjny betonowy lub drewniany przeznaczony do prowadzenia ognia skrzydłowego lub skośnego w dwóch przeciwnych kierunkach. **Poterna** - główny korytarz wiodący z pomieszczeń koszarowych do schronu. **Tradytory** - opancerzone stanowiska strzeleckie w ścianie bunkra lub wystające ponad umocnienie.

⁵ Mirosław Pakula, *Historyczne miejsca, obiekty Zegrza i okolic*, Zegrze CSiL 2005 r, Wyd II, s. 143.

⁶ Stanisław Łagowski, *Szlakiem twierdzy...*, s. 168.

⁷ Anna i Marián Kurtyczowie, *Zegrze – Wola Kiełpińska. Dzieje parafii i okolic*, Wola Kiełpińska 2001, s. 292